

Om undersökningens bakgrund och problemformulering samt syfte och frågeställningar

I alla undersökningar oavsett vetenskaplig ambitionsnivå är det viktigt att dels identifiera vad det är för forskningsproblem som studien skall behandla, dels formulera undersökningens syfte och forskningsfrågor. För många studenter kan det vara svårt att mer koncist begränsa studiens syfte och vidhängande frågor. Syftesformuleringen i en vetenskaplig text har en högre abstraktionsgrad och har en annan innebörd än när det exempelvis används i massmedier (t.ex. när en ledarskribent skriver att ”syftet med regeringens utspel är att maximera antalet väljare i nästa val”). Vi stöter alltså på ordet ”syfte” i många sammanhang, men i forsknings-sammanhang har begreppet en alldeles speciell betydelse.

Den kunskap som skall produceras i uppsatsen ställer krav på ett vetenskapligt förhållnings-sätt. Syftet och frågeställningarna är helt avgörande för att kunna bedöma om du genom din studie har lyckats besvara de övergripande frågeställningarna.

Syftesformulering och frågeställningar utgår från en problemformulering, vilken inleds med en allmän bakgrund till det problem som man avser att beforska, följt av en kort redogörelse för vad som mer specifikt skall beforskas och dess angelägenhetsgrad för socialt arbete. Du kan med fördel använda den s.k. trattekniken, där man går från breda eller generella beskrivningar till det mer specifika. Problemformuleringen samt syfte/frågeställningar måste inbördes vara konsistenta och inte stå i motsättning till varandra. Syftet måste kunna gå att relatera till problemformuleringen, medan frågeställningarna skall kunna härledas ur syftet. Det är viktigt att denna kedja är tydlig och logisk – annars blir din design redan inledningsvis motsägelsefull och ofullständig. Det måste med andra ord finnas en *röd tråd* mellan uppsatsens olika delar.

Det bör understrykas att problemformuleringen, lika lite som syftesformuleringen och frågeställningar (se nedan, s. 2ff.), är given en gång för alla. Det är *inte* så att ett avsnitt i uppsatsarbetet skrivs för att sedan ”läggas till handlingarna”. Arbetet med uppsatsen skall istället ses en fortlöpande forskningsprocess. Utkastet till uppsats måste ständigt revideras i takt med nya infallsvinklar eller teoretiska ingångar, fördjupad kunskap m.m. Detta innebär också att uppsatsplanen som du har utarbetat i SOPA62 är preliminär i alla dess delar, även om forskningsfrågan huvudsakligen skulle vara oförändrad i det efterföljande arbetet med uppsatsen.

Problemformuleringens två delar

Bakgrund

Forskningsproblemet tecknas i en inledande bakgrund där du t.ex. redogör för forskningsproblemetets omfattning, negativa konsekvenser, politiska ställningstaganden, statliga utredningar etc. (givetvis med referenser till källor som styrker ens påståenden). Bakgrunden är till för att rama in, kontextualisera, det som man är intresserad av att undersöka och för att läsaren skall kunna förstå sammanhanget. Men det bör understrykas, att ett socialt problem eller fenomen

inte är liktydigt med om man i vardagslivet anser att något är djupt ”problematiskt”. Eller som Patel och Davidsson (2003) skriver: ”Ett problem är helt enkelt något man är intresserad av att skaffa sig ny eller fördjupad kunskap om” (s. 9).

Rienecker och Stray Jørgensen (2008) menar att ett ”äkta” forskningsproblem kännetecknas av att det är (s. 126):

- en kunskapslucka
- något som fältet inte är eller borde vara helt klart med
- en observation som inte har fått sin förklaring
- något som ännu inte har katalogiserats, analyserats (med just denna systematik eller detaljeringsgrad, utifrån just detta perspektiv)
- något som ”skorrar”
- motsättningar som fortfarande kan diskuteras
- något som kan och bör argumenteras för (och emot, dvs. alla fältets representanter är ännu inte insatta i eller eniga om argumentationen)
- något som inte stämmer överens med gängse uppfattning
- något som skall (om)värderas, ändras, förändras, konstrueras eller skrivas nya handlingsföreskrifter för.

Formulering om VAD som skall beforskas och VARFÖR

Den inledande bakgrunden skall utmynna i en kort, koncis formulering om vad utifrån denna kontext som skall undersökas och varför. Rienecker (2003) framhåller bl.a. följande om vad som kännetecknar denna del av problemformuleringen:

En bra problemformulering bygger mycket ofta på en iakttagelse som författaren gjort och som nu ska undersökas, underbyggas, dokumenteras samt argumenteras för i det arbete som är för handen.

Nu utformar man sin problemformulering som den eller de frågor som svarar mot den inledande (och mycket preliminära) poäng, svar eller iakttagelse vars hållbarhet man vill undersöka: ”Hur kommer det sig att ...?” (Rienecker 2003, s. 16)

Låt mig ge ett konkret exempel på hur en sådan formulering kan se ut för en forskare som är intresserad av hemlöshet: ”Kommunerna satsar allt mer resurser på boenden för hemlösa. Ändå ökar antalet uteliggare. Hur skall denna paradox förklaras och förstås?” Härifrån kan man sedan gå vidare och formulera syftet och sina forskningsfrågor. Problemformuleringens andra led kan ses som en avslutande ”knorr” på den inledande problembakgrunden, men det finns inget krav att formuleringen nödvändigtvis måste vara ”snärtig” eller slagfärdig.

Problemet och dess bakgrund jämte syftet och de övergripande frågeställningarna har stor betydelse, då de enligt Bryman (2011, s. 88–89) ...

- Styr litteraturgenomgången.
- Bidrar till ett fungerande beslut om vilka data som behöver samlas in.
- Riktat in analysen av data på det viktiga.
- Utgör en ram då man i skriftlig form sammanfattar de data som man analyserat och de resultat som man kommit fram till.
- Förhindrar att man fastnar i irrelevanta sidospår.

Undersökningens syfte

Syftet anger vad du vill uppnå med din undersökning; *varför* du vill ha svar på problemställningen. Syftet är en beskrivning av varför du vill ge dig i kast med problemställningen: ”Vilket intresse av teoretisk eller praktisk karaktär finns det (för dig och dina kolleger, för användarna, för allmänheten ...) för att lösa uppgiften?” (Rienecker & Stray Jørgensen 2008, s. 201). Syftet är typiskt sett vidare och mer allmänt hållet än de efterföljande frågeställningarna, som istället är en specificering och konkretisering av syftet.

Rapporter och uppsatser kan allmänt sett ha vitt skilda syften – alltifrån beskrivande (deskriptivt), normativt, förklarande och förståelseinriktade till teoriutvecklande. En enskild uppsats kan också ha flera syften.¹

För uppsatsen är det inte tillfyllest att enbart ha ett beskrivande (deskriptivt) eller ett normativt syfte, utan det måste också finnas en analytisk ambition. Däremot är det inte nödvändigt, och ofta inte ens möjligt, att ett avgränsat ”paper” skall ha denna ambition. Ett deskriptivt syfte utan någon problematiserande ansats kan bli banalt och intetsägande. Det gäller däremot inte om syftet är att identifiera mönster, typer eller på annat sätt ”ordna” en beskrivning på ett nytt sätt.

Som exempel på deskriptiva analyser kan nämnas olika slags *diskursanalyser*, men också när forskare ur ett ofta digert intervju-material eller annan empiri utvecklar empiriskt grundade *idealtyper* (i Max Webers anda), vilket innebär att man som forskare lyckas urskilja mönster i sin empiri för att sedan renodla det som framstår som karaktäristiskt för de olika typer som man har lyckats mejsla fram.

Tips när man skall skriva syftesformuleringen

Ditt paper eller din uppsats bör ha antingen ett förklarande, beskrivande, förståelseinriktat eller teoriutvecklande syfte. Typiska syftesverb kan vara: *undersöka, förstå, analysera, beskriva, förklara, utveckla* – beroende på vad man vill göra.

Syftet är ofullständigt om man enbart skriver: ”Syftet att undersöka socialsekreterares syn på hemlöshet i X-kommun”. Detta utgör enbart det *externa* problemet som studien tänker undersöka. Det *interna*, inomvetenskapliga ledet av syftet anger om det t.ex. är ett förklarande, förståelseinriktat eller beskrivande och måste kopplas ihop till det externa problemet. Ett fullständigt syfte skulle exempelvis kunna vara något av följande:

Syftet är att undersöka socialsekreterares syn på arbetet med hemlöshet och hemlösa i X-kommun för att skapa en djupare förståelse av om och i så fall hur deras uppfattningar är relaterade till vilken typ av insatser som socialtjänsten erbjuder hemlösa.

Syftet är att undersöka socialsekreterares syn på hemlöshet och hemlösa i X-kommun för att skapa en djupare förståelse av hur socialtjänsten resonerar om vilka boendeinsatser som hemlösa bör erbjudas.

För att skapa sig en uppfattning om hur ett relevant syfte kan utformas kan det vara lämpligt att ta del av olika doktorsavhandlingar inom framför allt någon av socialvetenskaperna såsom sociologi eller socialt arbete.² Dessa avhandlingar är per definition väl genomarbetade och

¹ Se www.uppsatsguiden.se/kap/10/.

² I socialt arbete finns samtliga doktors- och licentiatavhandlingar fram till år 2013 förtecknade i Elinor Brunnbergs skrift *Om socionomutbildningar, forskarutbildningar och samtliga avhandlingar i socialt arbete 1980–2012* (Mälardalens högskola 2013).

granskade inom akademien innan de publiceras, varför ett rimligt antagande är att syftesformuleringarna är korrekta till sin form, även om de givetvis inbördes skiljer sig åt. I det följande ger jag två exempel från olika avhandlingar:

Syftet med denna avhandling är att fördjupa förståelsen av substitutionsbehandlingens vardagliga praktik och av hur makt utövas och klienter konstrueras i en lokal institutionell kontext. Som en del av detta ingår att synliggöra och problematisera hur klienter definieras och kategoriseras, hur regelverk och villkor tolkas, tillämpas, legitimeras och hanteras lokalt, samt hur man som klient respektive personal reagerar på, förhandlar om och förhåller sig till behandlingens vardagliga praktik. (Petersson 2013)

Syftet med denna avhandling är att analysera hur hemlösa sorteras och hur insatser för hemlösa organiseras samt vilka skäl som anges för att förklara och legitimera denna praktik. Med organisering menar jag här ett planerat samspel mellan tjänstemän på olika nivåer, brukare och andra aktörer, vilkas syfte är att uppnå ett visst mål med hjälp av olika rutiner och resurser. Detta innebär att organisering både är en fråga om kontinuitet och förändring över tid och den relateras till de platser där det organiserade arbetet utförs. (Knutagård 2009)

Tänk på att dessa syften är betydligt *mer omfattande* än det syfte som du själv kommer att utforma, och detta beror helt enkelt på dessa två författare har genomfört undersökningar under *flera års tid* som slutligen har resulterat i deras doktorsavhandlingar. Min poäng med att återge dessa dem är alltså *inte* att ni skall se nämnda syften som en norm för vad du själv skall formulera, utan avsikten är att visa på komplexiteten när det gäller hur ett syfte är uppbyggt. Att utforma ett syfte tar tid!

Det syfte (och de frågeställningar) som du formulerar är, som påpekades inledningsvis, enbart att se som *preliminära*, vilket kan vara en poäng att påpeka i sin uppsatsplan. ”Dessa förändras och förfinas under forskningsprocessen”, som Patel och Davidsson (2003, s. 41) framhåller i sin lärobok om forskningsmetodikens grunder. När empirin är insamlad och börjar bearbetas kan nya infallsvinklar framskymta som man tidigare inte varit medveten om, vilket gör att man vill justera det ursprungliga syftet samt någon eller några av de övergripande frågorna. Att utforma syfte och forskningsfrågor är därför en ständigt pågående process som inte avslutas förrän du ”sätter punkt” för C-uppsatsen – inte något som avslutas enbart för att uppsatsplanen har blivit godkänd.

Frågeställningar

Undersökningens frågeställningar bör vara så konkreta, avgränsade och precisa som möjligt – och inte formuleras som ja/nej-frågor. Undersökningens resultat skall sedan fram leda till att frågeställningarna besvaras – och därmed också uppfylla syftet med studien. Dessa frågeställningar skall inte förväxlas med ”intervjufrågor” till eventuella informanter som ingår i studien.

Frågeorden anger var du kommer att lägga tyngdpunkten i uppsatsen. Typiskt sett är frågeställningar som inleds med: *vad – vilken – var – vem – när*, deskriptiva. Frågeställningar med *varför* är förklarande, tolkande, analytiska etc. Frågeställningar med *hur* och *på vilket sätt* kan bl.a. vara förståelseinriktade. Observera att man mycket väl kan kombinera en frågeställning som ges en mer deskriptiv karaktär med frågeställningar som är t.ex. tolkande, förklarande eller förståelseinriktade.

För att återknyta till Peterssons (2013) och Knutagårds (2009) avhandlingar, vilkas syften jag har citerat ovan, finns det anledning att också återge deras respektive frågeställningar.

Petersson (2013):

1. Vad består det vardagliga behandlingsarbetet i? Hur ser behandlingskontexten ut och vad gör man när man behandlar respektive behandlas?
2. Hur tillämpar och motiverar mottagningarna regler och rutiner? Vilka argument använder personalen för att förklara och legitimera sina beslut och bedömningar av enskilda klienter?
3. Hur förklarar personalen regler och rutiner? Hur positionerar de sig själva?
4. Vilka klientkategorier framträder i personalens diskussioner och vad innebär denna kategorisering för de berörda klienterna?
5. Hur beskriver och hanterar klienter substitutionsbehandling och dess regler och rutiner? Vilka implikationer har deltagandet för klienterna i deras självpresentationer och deras vardagsliv?
6. Vilka spänningar kan identifieras inom substitutionsmottagningen som normaliserande praktik och hur kan dessa förstås utifrån ett samhällsperspektiv?

Knutagård (2009):

1. Hur organiserar socialtjänsten i Malmö arbetet för hemlösa?
2. Vilken betydelse har kategorisering i relation till denna organisering? Vilka kategorier framträder? Till vilka boendalternativ hänvisas dessa? Vad innebär denna kategorisering för berörda hemlösa?
3. Vilka argument använder tjänstemän för att förklara och legitimera kategoriseringen av hemlösa och de boendalternativ som dessa hänvisas till?

Som du ser är dessa frågeställningar mer konkreta och närmare relaterat till forskningsuppgiften och det empiriska materialet än vad syftesformuleringen är. Observera som jag påpekade redan ovan att jag har hämtat dessa exempel ur två doktorsavhandlingar, varför dessa frågeställningar är mer omfattande än dem som du själv formulerar i ditt paper eller C-uppsats.

Referenser

- Brunnberg, Elinor (2013) *Om socionomutbildningar, forskarutbildningar och samtliga avhandlingar i socialt arbete 1980–2012. Förteckning över samtliga doktors- och licentiatavhandlingar i socialt arbete i Sverige*. Stencil. Eskilstuna och Västerås: Mälardalens högskola.
- Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Andra uppl. Malmö: Liber.
- Knutagård, Marcus (2009) *Skälens fångar. Hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Doktorsavhandling. Malmö: Égalité.
- Patel, Runa & Bo Davidsson (2011) *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Fjärde uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Petersson, Frida (2013) *Kontroll av beroende. Substitutionsbehandlingens logik, praktik och semantik*. Doktorsavhandling. Malmö: Égalité.
- Rienecker, Lotte (2003) *Problemformulering*. Malmö: Liber.
- Rienecker, Lotte & Peter Stray Jørgensen (2008) *Att skriva en bra uppsats*. Andra uppl. Malmö: Liber.